

Sosiaalialan kehittämishankkeen elämänkaarelta

Sosiaalialan kehittämisimu on lähtenyt käyntiin vauhdilla Itä-Suomessa. Tässä tiedotteessa kerromme iloisia kuulumisia seutufoorumeilta. Esitellyissä hankkeissa pääpaino on itäsuomalaisen lasten elämänkaarella vanhuksia unohtamatta. Mukana on myös ammattikorkeakoulujen sosiaalialan tuoreita kuulumisia kolmesta maakunnasta.

HANKKEET

*Yhtenä käynnistyspisteenä sosiaalialan kehittämishankkeelle olivat STM:n kierrokset maakunnissa. Kuvassa **Johanna Antikainen** ISOsta (vas.) sekä ministeriöstä **Saila Nummikoski**, **Olli Kerola** ja **Reijo Väärälä**.*

Seuraavana askeleena ovat olleet seudulliset tapaamiset. Seutufoorumien kahvitauoillakin jatkettiin keskustelua sosiaalialan kehittämisestä.

Elämänkaaren taimia

Moni asia on aina jossain vaiheessa. Keväällä 2004 saatiin ensimmäiset sosiaalialan kehittämishankkeen rahoituspäätökset ja samalla kehittämishanke on tullut toivottavasti tutuksi kunnissa. Syksy on taas aikaa suunnitelmien ja yhteistyön yhteen nivomiselle. Toivottavasti kehittämishanke on saanut jokaisessa kunnassa joitakin kehittämisspyrähdyksiä käyntiin.

Toisaalta sosiaali- ja terveysministeriön toimesta on aloitettu yhä tiukempi sosiaali- ja terveysalan “modernisaatio-prosessien” yhteen nivominen elämänkaariajattelun pohjalta. Ainakin lasten, aikuisten ja vanhusten näkökulmaa työtetään eri toimijoiden yhteistyönä kesällä 2004. Ensimmäinen hakukierros osoitti, että kehittämishankkeen ja alan projektien näkökulmana on ymmärrettävästi usein lasten tai vanhusten palvelut. Mitkä teemat nousevat esille näiden ohella tai läpäisten syksyllä 2004?

Tulevaisuuden tutkimuksessa puhutaan paljon heikoista signaaleista. Mitkä ovat sosiaalialan nousevia taimia, joihin olisi tärkeää tarttua? Tai voisiko Itä-Suomi osaavana alueena olla jopa yhä useampien teemojen edelläkävijä tietoisestikin. Status sosiaalisestikin hyvinvoivana alueena ei välttämättä olisi ollenkaan huono asia suomalaisessa aluekehitysnäkökymässä. Aika olisi ainakin otollinen, sillä esimerkiksi Suomen hallitusohjelmaan sisältyvän sisäisen turvallisuuden tuoresa ohjelmaluonnoksessa korostetaan voimakkaasti syrjäytymisen estämiseksi tehtävää työtä (ks. <http://www.intermin.fi/ajankohtaista>). Ohjelmassa on pyritty tarkastelemaan turvallisuutta sektorirajat ylittäen ja erityisesti yksilön näkökulmasta tavoitteena arjen turvallisuus.

Voi jopa olla, että perinteiset sektori- ja organisaatiolähtöiset muutokset eivät tuota enää riittävän suuria kehittämisspyrähdyksiä. Esimerkiksi vanhustyössä organisaatioiden rajojen yhdistämiset voivat olla tärkeitä, mutta eivät usein ollenkaan

riittäviä muutoksia. Myös vanhustyön sosiaalista luonnetta olisi vahvennettava “sairauspainotteisessa” palvelurakenteessa.

Erilaisissa yhteistyöverkostoissa on onneksi kuulunutkin edellisen lisäksi monia taimia sosiaalialan kehittämishankkeen elämänkaarelle. Esimerkiksi löytyykö aikuissosiaalityöhön uutta työvoimapalvelukeskusten kautta? Miten perhepäivähoito tai perhetyö nivoutuu esimerkiksi koulun, neuvoloiden ja päiväkotien rajapintoihin tai voidaanko syrjäytymistä estäviä työnmuotoja todellakin arvioida? Myös alkoholipoliittiseen ohjelmaankin liittyen päihdehuollon läpäisevyys on puhututtanut.

Aika sähköisen dokumentoinnin kehittämiseksi voi olla kypsä myös sosiaalialalla. Mitä on sen yhteinen ydin ja eriytyvä osa eri sosiaalialan toiminnoille? Teknisten ratkaisujen osalta (esim. arkistointi) terveystoimen ratkaisut ovat hyödynnettävissä. Kyseessä voi parhaimmillaan olla tervetullut työtapojen ja dokumenttien yhteisestä työstä nouseva muutosprosessi, jossa voi hyvin hyödyntää itäsuomalaista osaamista.

Myös sosiaalialaa koskevan tietotutannon määrä on lisääntynyt. Esimerkiksi keväällä 2004 on valmistunut yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusten arviointi yhteistyössä työelämän kanssa. (Murto ym. 2004, <http://www.kea.fi/julkaisut.lasso?vuosi=2004>). Toisaalta sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämissprojektin (STEAM-hanke) loppuraporttia (STM:selvityksiä 2004) on odotettu innolla. Toivottavasti raporteissa esille nousseet teemat saadaan konkreetisoitua toimintaan. Ainakin raportit ovat oivia työkaluja asioiden esille nostamiselle ja työstämiseksi. Esimerkiksi tässä tiedotteessa esiteltävä Kainuun lapsi -hanke on hyvä esimerkki koulutuksen ja työelämän molempia osapuolia tukevasta “win-win” -tilanteesta.

Tämä ei vielä ole realiteetti kaikkien hankkeiden osalta. Toisaalta viime kuukausina terveyskeskuslääkäreiden tilanne on parantunut selkeästi Itä-Suomessa. Vastaava kehitys on saatavissa haluttaessa aikaiseksi myös sosiaalialan osajien osalta. Tässä voi osaratkaisuna olla STEAM-hankkeen suositukset sekä Itä-Suomen kuntien yhteinen päätös palkkauksen korottamisesta.

Elämänkaarella kesäaika on usein sitä mieleenpainuvinta. Toivottavasti kesä 2004 on tuonut myös omaan elämäänme joitakin vahvoja taimia elämäkultussamme.

Kuopiossa 18.5.2004

Sari Rissanen
ma. johtaja
Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Seututapaamisista pohjaa yhteiselle kehittämiselle Itä-Suomessa

Sosiaalialan kehittämishanketta lähdettiin Itä-Suomessa keväällä 2004 viemään eteenpäin järjestämällä seutufoorumeita. Laajoja seututapaamisia järjestettiin yhteensä 13 Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan alueella. Lisäksi kehittämishankkeen tuomia uusia mahdollisuuksia on pohdittu monilla areenoilla viranomaisten, luottamushenkilöiden ja kansalaisten tapaamisissa.

Tekemisen meininkiä

Seututapaamisissa katse suuntautui tulevaisuuteen ja tunnelmassa oli tekemisen meininkiä. Sosiaalialan kehittämishanke tarjoaa nyt hyvinvoinnin pitkäjänteiseen ja tavoitteelliseen vahvistamiseen uusia mahdollisuuksia.

Tilaisuuksissa korostettiin sosiaalialan uudistamistyön pysyvyyttä ja systemaattisuutta. Tärkeänä koettiin vuoropuhelun käynnistyminen hyvinvointialan eri toimijoiden kesken. Voimavaroja ei enää haluta tuhjata erilliseen tai päällekkäiseen työskentelyyn. Nykytilannetta voi usein kuvata "hankekaokseksi", johon nyt toivotaan saatavan uutta koordinaatioita ja ryhtiä mm. sovittamalla eri rahoituslähteitä ja kehittämisrakenteita nykyistä paremmin yhteen.

Seututapaamiset kokosivat yhteiseen keskusteluun kuntien sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä, luottamushenkilöitä sekä keskusjohtoa. Mukana oli myös järjestötoimijoita, maakuntaliiton, lääninhallituksen ja koulutuksen edustajia. Myös yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon hankkeiden välillä koettiin tärkeäksi. Itä-Suomen terveydenhuollon hankkeen aluekoordinaattori Arto Vehviläinen toi esille monia konkreettisia yhteisen työn alueita seutufoorumeissa.

Useissa seutufoorumeissa avaajana toimi kunnan- tai kaupunginjohtaja, mikä osoittaa, että sosiaalialan kehittämishanke koetaan kunnissa tärkeäksi. Nyt onkin mahdollisuus nostaa sosiaalialan kehittäminen aidosti poliittiselle agendalle kuntien keskushallinnon ja poliittisten päättäjien "suojeluksessa".

Seutufoorumeissa oli mukana terveydenhuollon hankkeen edustajana aluekoordinaattori Arto Vehviläinen.

Kansalaisnäkökulma mukana

Seututapaamisissa lähdettiin liikkeelle kysymyksestä, miten hyvinvointia kullakin seutukunnalla halutaan kehittää. Esille nostettiin toisaalta alueiden vahvuuksia ja toisaalta erityisiä kehittämistarpeita. Kunnilla on tärkeä rooli sosiaalialan kehittämishankkeen toteuttamisessa. Eri maakunnissa seutukuntien sosiaalijohtajat ovatkin lähteneet valmistelemaan hankkeita sekä ajatuksia, miten seutukunnassa edetään ja hyödynnetään kehittämisohjelman resurssit.

Pohjois-Karjalan seututapaamisissa esiteltiin tuoreen kansalaiskyselyn (Sitkeät seutukunnat 2003) tuloksia. Huolet ovat itäsuomalaisittain yhteisiä: mm. liikenneyhteydet ja haja-asutusalueiden palvelut. Tyytyväisyyden hyrinää sai aikaan kuntalaisten perustyytyväisyys elämään-

sä kotiseudulla. Osassa seutukuntia järjestettiin iltatilaisuutena Kansalaisfoorumi, jossa syntyi vilkasta keskustelua hyvinvoinnin kysymyksistä.

Seutukehittäjiä työn tueksi

Kehittämisen kentälle kuntien tueksi on tulossa uusia voimia, kun seutukehittäjät STM:n rahoituksella aloittavat Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa. Seutukehittäjällä on tärkeä rooli seuraavan rahoituskierroksen valmisteluissa, ja he työskentelevät tiiviissä yhteistyössä kuntien, ISON ja muiden kehittäjäkumppaneiden kanssa. Itä-Suomessa on lisäksi lääninhallituksen myöntämällä avustuksella käynnistymässä useita kehittämishankkeita (ks. sivu 7).

Kainuussa ei järjestetty erillisiä seutufoorumeja vaan kehittämishanketta on työstyetty osana Kainuun hallintokokeilusuunnittelua. Kainuun hallintokokeilu alkaa 1.1.2005. Sen mukaan maakunta huolehtii mm. nykyisin kuntien vastuulla olevista sosiaali- ja terveyspalveluista lukuun ottamatta lasten päivähoidtoa. Kyseessä on syvä ja pitkäkestoinen sisällöllinen kehittämisprosessi, jonka aikana toivotaan monien sosiaalialan kehittämishankkeissa esitettyjen tavoitteiden toteutuvan.

Tuoreinta tietoa valmistelun vaiheista ja suunnitteluryhmien raporteista on saatavilla Kainuun kokeilun kotisivuilta (<http://www.kainuu.fi/kainuunliitto/hallintokokeilu.htm>). Lisäksi syksyllä 2003 tehtiin Uudistuva sosiaalityö Kainuussa -selvitys (Pekka Kortelainen 2003), joka löytyy ISON kotisivuilta (www.isonetti.net/hankkeet).

Kainuun lapsi auttaa arjessa

Kainuun lapsi -hankkeessa yhdistetään uusin teoriatieto arkikäytäntöjen uudistamiseen ja toimintakulttuurien kehittämiseen. Tavoitteena on kehittää lapsuuden kehitystä tukevia käytäntöjä 0 – 8 -vuotiaalle sisällöllisesti ja vahvistaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä Kainuun alueella. Hanke kohdentuu kehityksellisiin siirtymävaiheisiin ja rakentaa jatkumoa varhaislapsuudesta perusopetukseen. Lisäksi tarkoituksena on löytää vanhemmuuden tukemisen uusia muotoja ja lisätä perheiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Hanke käynnistyi Kainuun kuntien päivähoiton vastuuhenkilöiden, ISON työntekijöiden ja Oulun yliopiston Kajaanin opettajakoulutusyksikön varhaiskasvatuksen koulutuksen edustajien yhteisen suunnittelun tuloksena. STM on myöntänyt tälle Kajaanin hallinnoimalle hankkeelle valtionavustusta vuosiksi 2003 – 2005.

Koulutusta, mallintamista ja kehittämistoimintaa

Hankkeessa järjestetään räätälöityä työyhteisökoulutusta pilotti-kohteille kuu-kausittain ja kaksi kertaa vuodessa (neuvola/päivähoito/alkuopetus) seminaaripäiviä kaikkien hankkeeseen osallistuvien kuntien henkilöstölle.

Työn ja työyhteisöjen kehittämisen osiossa työyhteisöt kehittävät yhteistä osaamistaan ja uudenlaisen toimintakulttuurin muotoutumista moniammatillisissa verkostoissa. Lisäksi hyödynnetään kajaanilaista OPS ja HOJKS -käytäntöjen työmallia.

Kehittävän kasvatuksen ja opetuksen osion tavoitteena on yhteisöllähtöisyys ja kyläyhteisön vahvistaminen sekä kyläkouluopetuksen opetussuunnitelmien kehittäminen. Hankkeessa kehitetään myös yhteistyötä primaarikasvattajien kanssa sekä ikäihmisten ja lasten yhteistoimintaa.

Arviointia yhteistyönä

Hankkeen arviointi toteutetaan opiskelijoiden opinnäytetöiden, toimijoiden omien toimintasuunnitelmien sekä päiväkirjojen, pedagogisen dokumentoinnin ja muistioiden avulla. Vuoden 2004 aikana tekeillä on 10 pro gradu -tutkielmaa ja lukuisia kehittämisprojekti- ja teemaseminaaritöitä.

Iloa lastensuojeluun

ILOn (Itä-Suomen lastensuojelun osaamisverkosto) tehtävänä on lastensuojelutyön osaamisen kehittäminen ja vahvistaminen. ILO-tukityöryhmä koostuu neljän maakunnan lastensuojelun käytännön, tutkimuksen ja koulutuksen asiantuntijoista. Ryhmän toiminnassa on ollut ilahduttavaa huomata, että Itä-Suomen alueelta löytyy paljon osaamista ja hyviä käytäntöjä, joita voidaan jakaa työyhteisöjen, kuntien ja maakuntien välillä. Esimerkiksi ILSE (Itä-Suomen lastensuojelun sijaishuollon erityisosaamisen oppimiskeskus) on toteuttanut hyviä käytäntöjä sijaishuollon laadun kehittämisessä.

Pelkästään jo se, että jäsenet välittävät työryhmälle oman maakuntansa kuulumisia ja vastaavasti saavat ryhmästä viemisinään toisten alueiden osaamista, toteuttaa työryhmän tarkoitusta. Tämä oivallus innoitti ajatuksen, että olisi tarpeen koota esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden (erityis)osaamista näkyville. Tämä tapah-

tuikin keväällä 2004 Pohjois-Savon sosiaalityöntekijöille suunnatulla osaamiskartoituskyselyllä, joka laajenee myöhemmin ISO-alueella.

Jatkossa ILOn toimintaa ohjaa osaltaan sosiaalialan kansallisen kehittämishankkeen lastensuojeluosio. Kansallinen ohjelma puhuu lastensuojelun järjestämisestä alueellisena yhteistyönä. Tavoitteena on luoda lasten psykososiaalisia palveluja ja lastensuojelua koskeva alueellisesti koordinoitu palvelukokonaisuus vahvistamalla seudullista ja maakunnallista yhteistyötä. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi osaamisverkoston toiminta on oivallinen väline.

Pohjois-Savon maakunnallinen sijaishuoltoyksikkö

Yksikössä järjestetään maakunnallisesti keskitettynä sijaishuollon palveluja, tuotetaan tietoa sijaishuollosta, kehitetään sijaishuollon laatua sekä arvioidaan uusia toimintatapoja. Asian tärkeyttä kuvastaa se, että 23 pohjoissavolaista kuntaa on hankkeessa mukana. Pohjois-Savon maakunnallinen sijaishuoltoyksikkö sai STM:n kehittämishankerahaa vuosille 2005-2006.

Yksikköön palkataan 3 työntekijää, joiden tehtävänä on rekrytoida ja valmentaa sijaisperheitä sekä mahdollisuuksien mukaan järjestää myös tukiperheiden rekrytointia ja koulutusta. Hankkeessa on tarkoitus tietoteknologiaa hyödyntäen luoda tietopankki sijaishuollon tarjonnasta ja vapaita paikoista sekä kehittää sijaishuollon laatua luomalla yhtenäiset laatu-kriteerit. Yksikön työhön kytkeytyy tiiviisti uusien toimintatapojen arviointi. Hanke perustuu kuntien keskinäiseen yhteistyöhön ja kehitettävään sovimusmenettelyyn sekä Kuopion kaupungin vastuuseen hankkeen hallinnoijana.

Lastensuojeluun konsultaatiota

Hankekoordinaattori Pekka Kortelainen sekä Kuopion konsultit Ulla-Maija Huttunen ja Auli Pääkkönen keskustelevat puhelinkonsultaation mahdollisuuksista.

Konsultoinnilla tukea lastensuojeluun

Lastensuojelun konsultaatio on tullut näkyvämmäksi myös Itä-Suomessa. Lastensuojelun konsultaatiopalvelut – hankkeessa konsultointia lähestytään kahdesta suunnasta. Itä-Suomen alueella järjestetään Lastensuojelun puhelinkonsultaatio –kokeilu, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden osaamista välitetään kuntien viranomaisten ja muiden toimijoiden käyttöön. Toisena osana hankkeessa tarkastellaan sosiaalityön verkostoitumista lastensuojelun asioihin liittyen Pohjois-Savossa.

Lastensuojelun konsultaatiopalvelut – hankkeen rahoittaa Stakesin eKonsultaatio –hanke. Valtakunnallisesti on käynnissä kuusi aluehanketta eri puolilla Suomea.

Lastensuojelun puhelin-konsultaatio

Puhelinkonsultaatio –kokeilu käynnis-

tettiin huhtikuun alussa 2004. Toiminnassa on mukana konsultteina neljätoista sosiaalityöntekijää Itä-Suomen kunnista. Sosiaalityöntekijät päivystävät **keskiviikkoisin ja torstaisin klo 13.00-15.00 numerossa 0203-58158** elokuun loppuun saakka.

Palvelu on suunnattu kuntien työntekijöille ja toimijoille. Tämän ohella se toimii vertaiskonsultaationa kuntien sosiaalityöntekijöille. Konsultointia on joskus luonnehdittu ”yhteiseksi keskusteluksi”. Neuvojen ja ohjeiden kysymisen ohella konsultaatio voidaan ajatella keskusteluksi, jossa ongelmatilanne jäsenyytään kun siitä pääsee keskustelemaan asiantuntijan kanssa.

Puhelinkonsultaatiossa käsitellään kysymyksiä ja asiakastapauksia yleisellä tasolla. Vastuu asian eteenpäin viemisestä säilyy soittajalla. Konsultti vastaa kuitenkin siitä, että hänen antamansa neuvot ovat oikeita, eivätkä ole ristiriidassa hänen osaamisensa kanssa.

Yhteistyötä, verkostoja ja konsultointia

Konsultoinnilla on sosiaalialan toiminnassa oma paikkansa. Se voidaan mieltää tukipalveluksi, joka tukee varsinaista työn tekemistä ja työssä jaksamista. Toisaalta lastensuojelutyön tietoa tarjotaan laajasti eri toimijoiden käyttöön ja siten vaikutetaan lasten ja lapsiperheiden ongelmien ratkaisuun. Ehkä tärkein aspekti, joka ikään kuin huomaamatta tuli mukaan hankkeeseen, on sosiaalityön avautuminen ulospäin. Konsultointi sosiaalityön yhteydessä on usein käsitetty siten, että sosiaalityöntekijät tarvitsevat yhä erityisempää tietoa työnsä tueksi eri aloilta. Usein nostetaan esille juridinen konsultaatio, psykiatrinen tieto ja erityisemmin vaikkapa lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä erityisosaaminen. Samalla ”unohtuu” se rikas ja monipuolinen osaaminen ja kokemus, mitä sosiaalityöntekijöillä on tarjottavana muille ja meille.

Yliopiston kautta hanketehäviin

Pekka Kortelainen toimii Lastensuojelun konsultaatiopalvelut –hankkeen koordinaattorina 1.2. - 30.9.2004 välisenä aikana. Hän siirtyi näihin tehtäviin suoraan ”koulun penkiltä”, Kuopion yliopiston sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallinnon muuntokoulutuksesta. Tietohallinnon koulutuksessa koulutetaan kansallisesti ja maailmanlaajuisestikin poikkeuksellisia sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallinnon osaajia.

Aikaisemmalta koulutukseltaan Pekka on sosiaalityöntekijä. Hän on työskennellyt sosiaalityöntekijänä ja koulukuraattorina sekä toiminut erilaisissa kehittämishankkeissa.

Hänen tutkimuksellisia kiinnostuksen kohteita ovat mm. tietoyhteiskunnan toteutuminen sosiaali- ja terveyssektorilla, tietotekniikan hyödyntäminen sekä aineettomien voimavarojen merkitys sosiaali- ja terveydenhuollon työssä.

Ikääntyvä Itä-Suomi on kova juttu

Ikääntyvä yhteiskunta kuuluu puheessamme uhkana, ongelmana, haasteena ja joskus jopa uusia mahdollisuuksia antavana tulevaisuutena. Tosiasia väestön ikääntyminen joka tapauksessa on.

Vanhustyöhön ja -palveluihin liittyvä kehittämissiivä tehtään monella eri taholla. Järjestöillä on Itä-Suomessa kymmenittäin kotona asumisen tukemiseen ja kuntoutukseen liittyviä hankkeita. Erittymisen keskeisiä teemoja ovat dementiahoidon kehittäminen ja omaishoitajien tukeminen. Merkityksellistä on myös järjestöjen Raha-automaattiyhdistyksen avulla tekemä asuntojen peruskorjaustoiminta.

Kuntien vanhusalan hankkeet näyttävät tehdyn selvityksen mukaan (ISO 2004) ensisijaisesti keskittyvän toisaalta palvelujärjestelmän kehittämiseen - esimerkiksi päivätoiminta ja kotihoito - ja

toisaalta vanhusten toimintakyvyn parantamiseen liikunnan ja terveystieteiden keinoin. Lisäksi on meneillään henkilöstön osaamisen vahvistamiseen, työmenetelmien ja teknologian kehittämiseen liittyviä hankkeita. Esim. senioripäihdetyö ei vielä ole noussut voimakkaasti esille.

Henkilöstön saatavuus on yksi tulevaisuuden keskeisiä kysymyksiä. Miten luomme vanhustyöstä vetovoimaista ja nuoria osaajia kiinnostavaa työkenttää? Miten nykyiset vanhustyöntekijämme jaksavat työssään vireinä ja innostuneina? Miten onnistumme irtaantumaan nykyisestä asioiden tilasta ja järjestelmästä ja nousemaan ehkä jopa vähän jalat irti maasta (hetkeksi) ja näkemään uusia mahdollisuuksia ja innovatiivisia ratkaisuja.

Uusia julkaisuja

Omaishoidon kehittäminen

Omaishoidon selvityshenkilön raportti on valmistunut. Selvityshenkilönä toimi sosiaalineuvos Elli Aaltonen Itä-Suomen lääninhallituksesta. Raportissa esitetään 16 omaishoidon kehittämistehtävää. Kehittämistehtävät kohdistuvat esim. omaishoidon palkkioon ja rahoitukseen, hoitajan tukeen sekä työelämän ja omaishoidon suhteeseen.

ISO on ollut mukana selvittämässä omaishoidon myöntämisprosessia ja -kriteereitä valtakunnallisen Omaishoitajat ja Läheiset -Liitto ry:n "Hyvä ja laadukas palvelukokonaisuus omaishoidon tueksi" -hankkeeseen. Selvityksen tulokset löytyvät internetistä (www.isonetti.net/hankkeet). Tuloksia on mahdollista hyödyntää hankkeen lisäksi myös omaishoidon tuen arvioinnin kriteerien ja mittarien kehittämistyössä, mitä on korostettu myös selvityshenkilön raportissa.

Hoivayrittäjät vanhuspalveluissa

Yksityiset kotipalvelut ja hoivakodit ovat tulleet jäädäkseen myös suomalaisen palvelurakenteeseen. Sari Rissasen ja Sirkka Sinkkosen toimittamassa Hoivayrittäjyys - teoksessa kuvataan mm. itäsuomalaisen yrittäjien kokemuksia yrittäjyydestä ja laatuystöstä. Mukana on myös kuntien, luottamushenkilöiden, koulutuksen ja asiakkaiden näkökulmaa yksityiseen palvelusektoriin (PS-kustannus).

Jari Karttunen kirjoittaa *Voimavirtaa arkeen* -julkaisussa tanssijan työstään uusilla näyttämöillä mm. sairaalaklovnina.

Taiteesta ja kulttuurista voimavirtaa arkeen

Taiteen, kulttuurin ja sosiaalialan kohtaaminen on viime vuosina noussut kiinnostavaksi keskustelun aiheeksi. Taiteilijat ja muut kulttuurin kentän toimijat ovat lähteneet aktiivisesti soveltamaan omaa osaamistaan sosiaalialalle. Sosiaalialan ammattilaiset ovat taas kaivanneet työhönsä uusia menetelmiä ja kumppanuuksia. ISON ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman yhteistyönä on ilmestymässä julkaisu *Voimavirtaa arkeen* - taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä (toim. Arja Jämsén ja Tuula Kukkonen). Julkaisu on sosiaalialan ja kulttuurialan verkostoyhteistyön hedelmä. Julkaisu nostaa esille esimerkkejä siitä laajasta ja pitkäjänteisestä yhteistyöstä, jota sosiaali- ja kulttuurialalla on Pohjois-Karjalassa tehty.

RAHOITETUT KEHITTÄMISHANKKEET VUONNA 2004 ISO-ALUEELLA**STM:N MYÖNTÄMÄT AVUSTUKSET**

Pielisen - Karjalan seutusuunnittelija	Lieksa, Nurmes, Juuka ja Valtimo
Pohjois-Karjalan maakunnallinen seutusuunnittelija	Honkalammen kuntayhtymä, yhteensä 19 kuntaa
Kainuun sosiaalian seutukehittäjähanke	Kajaani, Kuhmo, Hyrynsalmi, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi ja Vuolijoki
Pohjois-Savon maakunnallinen sijaishuoltoyksikkö	Kuopio ja 22 Pohjois-Savon kuntaa
Joensuun seudun lastensuojelun kehittämisyksikkö	Joensuu, Eno, Kiihtelysvaara, Kontiolahti, Liperi, Polvijärvi, Pyhäselkä ja Outokumpu
Keski-Karjalan seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointikeskuksen käynnistämis- ja kehittämishanke	Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi, Kesälahti ja Värtsilä
Kainuun Varpu-hanke	Kainuun sairaanhoitopiirin ja erityishuoltopiirin kuntayhtymä

LÄÄNINHALLITUSTEN MYÖNTÄMÄT AVUSTUKSET

Pienen kunnan malli selviytyä ikäihmisten hoitamisesta	Rääkkylä
Kotona kaiken ikää - kotihoidon kehittämishanke Siilinjärvellä ja Maaningalla	Siilinjärvi, Maaninka sekä Siilinjärven ja Maaningan terveydenhuollon kuntayhtymä
Vanhustyävällinen kylä	Kiuruvesi
Seniori sentteri -hanke	Kangaslampi
Kuntouttavan työotteen kehittäminen ikäihmisten toimintakyvyn ja omatoimisuuden edistämiseksi	Savonlinna, Savonlinnan perusterveydenhuollon kuntayhtymä ja Itä-Savon sairaanhoitopiiri
Palveluohjaus, ennakoiiva kotihoito ja kuntoutus ikääntyvien palveluissa	Pieksänmaa, Pieksämäen seudun terveydenhuollon kuntayhtymä
Ikäihmisten palveluohjaus Kainuussa	Kajaani
Vaikeimmassa asemassa olevien syrjäytyneiden kuntoutuspolku	Suomussalmi
Ehkäisevä ja kuntouttava varhaiskasvatus neuvola- ja erityistyöntekijöiden sekä perheiden yhteistyönä	Ylä-Karjalan kunnat ja Nurmes - Valtimo kansanterveystyön kuntayhtymä
Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja sosiaalisen kasvun tukeminen (HYVOKAS) -hanke	Karttula, Tervo ja Sisä-Savon terveydenhuollon kuntayhtymä
Varpu-hanke (varhainen puuttuminen)	Kuopio
ETU -foorumimallin kehittäminen ja juurruttaminen	Kuopio
Paikallinen vaikuttaminen Outokummussa ja Polvijärvellä	Outokumpu ja Polvijärvi
Uusi alku -projekti	Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri
Pieksämäen seudun PAVA -hanke	Pieksämäki, Pieksänmaa ja Pieksämäen seudun terveydenhuollon kuntayhtymä
Päihdehuolto paremmaksi -seutuhanke	Kuopio, Siilinjärvi, Maaninka, Vehmersalmi ja Suonenjoki
Mielenterveystyön kehittäminen laatusuosituksen avulla	Joensuu, Keski-Karjalan Jyty-kunnat (7 kpl) ja Tuupovaara
Autismin monimuotokuntoutus	Vaalijalan kuntayhtymä ja siihen kuuluvat kunnat
Mikkelin kaupungin sosiaali- ja terveystoimen kehittämisohjelma	Mikkeli, Mikkelin seudun liitto/aluekeskusohjelma, Etelä-Savon maakuntaliitto ja sairaanhoitopiiri

Ammattikorkeakoulut sosiaalialaa vahvistamassa

Sosiaalialan koulutus arvioitu: sosiaalista vahvistettava yhteistuumin

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusta (yht. 23) ja yliopistojen sosiaalityön koulutusta (yht. 6) koskevan valtakunnallisen arvioinnin tulokset (Murto ym. 2004) julkistettiin huhtikuussa 2004. Olen poiminut arviointiraportista muutamia suosituksia, jotka myös Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutuksen näkökulmasta ovat ajankohtaisia.

Koulutuksen sisältöalueista arviointiraportissa nostetaan esille sosiaaligerontologisen ja sosiokulttuurisen vanhustyön kehittämistyön ja koulutuksen tarve. Vanhustyössä tulisi raportin mukaan vahvistaa ymmärrystä vanhan ihmisen sosiaalisesta turvallisuudesta ja sen lujittamisesta. Tämä tarve tuli esille, kun Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa suunniteltiin sosiokulttuurisen vanhustyön erikoistumisopintoja yhteistyössä ISON ja työelämäkumppaneiden kanssa.

Käytännön opetuksen kehittämiseksi raportissa suositellaan korkeakoulujen ja työpaikkojen ohjaajien yhteistyön tiivistämistä sekä uusien oppimiskäytäntöjen kehittelyä, jotta sekä opiskelija, työelämän edustajat että opettajat ovat kaikki oppijoita yhteisen asian äärellä. Tämän (ikuisuus)kysymyksen äärelle on Pohjois-Karjalassa kokoonnuttu Oppimisympäristö-hankkeen tuella.

Arviointiraportissa suositellaan alueellisia yhteistyöfoorumeja sekä koulutuksen ja työelämän yhteistyön että eri koulutustahojen – tässä tapauksessa ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen – yhteistyön lujittamiseksi. Samoin otetaan esille työelämän asiantuntijoiden hyödyntäminen koulutuksen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Viimeinen poimintani asettaa meidät kaikki sosiaalialan ammattilaiset peilin eteen: Sosiaalisen kysymysten asiantuntijan tai laaja-alaisen muutostyöntekijän heikkoutena arviointiraportti pitää kyvyttömyyttä kommunikoida samalla käsitteellisellä tasolla muiden professioiden kanssa. Arviointiraportissa on tältä osin kyse mielestäni myös sosiaalialan identiteettityöstä: raportissa määritellään sosiaalisen asiantuntijuutta ja rohkaistaan vahvistamaan sosiaalialan asiantuntijoiden argumentointitaitoja. Kun opetamme tuomaan esille omaa osaamistamme ja asiaamme, meillä on parempi mahdollisuus asettua dialogiin muiden ammattilaisten kanssa.

Toivottavasti nämä poiminnat herättävät uteliaisuuden kurkistaa arviointiraporttia tarkemmin. Se löytyy internetistä osoitteesta <http://www.kka.fi/julkaisut.lasso>.

*yliopettaja Tuula Kukkonen
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu*

Sosiaalialan kehittämishankkeessa vahvasti mukana

Diakonia-ammattikorkeakoulu on valtakunnallinen ammattikorkeakoulu, jonka yksiköt sijaitsevat Helsingissä, Järvenpäässä, Kauniaisissa, Lahdessa, Oulussa, Pieksämäellä, Porissa ja Turussa.

Ammattikorkeakoulustamme valmistuu mm. sosionomeja ja heidän koulutukseen voidaan liittää myös diakonin virkakelpoisuuteen tähtäävät opinnot tai opinnot kirkon nuorisotyön ohjaajaksi. Diakissa on tällä hetkellä kaikkiaan noin 2700 vuosiopiskelijaa, joista 410 Pieksämäen yksikössä.

Edellä mainittujen sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulutusten lisäksi tarjoamme huumetyön erikoistumis-

opintoja ja kuntoutumisen ohjaamisen erikoistumisopintoja täydennyskoulutuksen ja avoimen ammattikorkeakoulutuksen lisäksi. Uusin koulutustuotteenamme on Mikkelin ammattikorkeakoulun kanssa yhdessä tarjottavat kuntoutumisen ohjauksen erikoistumisopinnot, jotka alkavat syksyllä 2004.

Ammattikorkeakoulumme opettajat ovat mielihyvin lähdössä sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen työskentelyyn kumppaneina, oppijoina ja asiantuntijoina. Tässä prosessissa tulevaisuuden sairaanhoitajat ja sosionomit voivat opiskella yhdessä työelämän ja opettajiensa kanssa työelämää ja edelleen hyvinvointipalveluja käyttävän asiakkaan ja yhteiskunnan hyväksi. Yksi varteenotettava vaihtoehto työelämän ja koulutuksen yhteistyössä on myös ns. asiantuntijavaihto eli työelämästä tulee opettajan sijaiseksi henkilö, jonka sijaiseksi tai mahdollisesti muihin tehtäviin menee puolestaan opettaja. Tässä menettelyssä on tärkeää, että osallistujat voivat toimia asiantuntijuusalueellaan vaihdossa.

*yksikönjohtaja Inkeri Nousiainen
Diakin Pieksämäen yksikkö*

Kuvassa Diakin henkilöstöä.

Mentorointi sosiaalialan toimintakäytäntöjen kehittämisen välineeksi

Savonia-ammattikorkeakoulu on yhteistyössä ISON Pohjois-Savon yksikön ja Kuopion yliopiston sosiaalityön laitoksen kanssa valmistellut rakenteita sosionomi (AMK)- ja sosiaalityöntekijä –opiskelijoiden harjoittelun, projektiopintojen ja opinnäytetyöskentelyn ohjauksen kehittämiseksi. Pilottihankkeessa on valittu sisällölliseksi kohdealueeksi perhetyö. Tarkoituksena on kehittää oppimistehtävien muodostamista ja itseohjausta, mentorointia, menetelmäksi ammatillisten toimintakäytäntöjen kehittämiseen. Työyhteisöjen näkökulmasta tarkoituksena on saada opiskelijat opettajineen entistä paremmin voimavaraksi työyhteisöissä tapahtuvalle kehittämis-toiminnalle ja samalla vahvistaa työyhteisöjen kilpailuasemaa uuden työvoiman rekrytoinnissa.

Perinteisenä käytäntönä opiskelijan ohjauksessa on ollut, että kokenut työntekijä ohjattaessaan opiskelijaa opettaa ja siirtää omat taitonsa alalle tulijalle, jonka tehtäväksi oppiminen nähdään. Mentorointi puolestaan on nähty menetelmänä, jolla nopeutetaan opiskelijan / työntekijän ammatillista kasvua ja pätevyyden lisäämistä nimenomaan hänen urakehitystään ajatellen. Mentorointia on

Auli Pohjolainen (vas.) ja Raija Marckanen ovat mukana perhetyön kehittämisessä mentoroinnin avulla.

käytetty sosiaalialalla melko vähän. Mentoroinnissa voidaan saada käyttöön kokeneen työntekijän hiljaista tietoa, mitä on pidetty ensiarvoisen tärkeänä tilanteessa, jossa työyhteisöstä on poistumassa samanaikaisesti runsaasti työntekijöitä. Tässä valmisteilla olevassa hankkeessa on tarkoituksena luoda sellaisia mentoroinnin malleja, joissa mahdollistuu kaik-

kien osapuolten, mentoroitavan, mentorin ja ohjaavien opettajien, uudistava oppiminen perhetyön ammattikäytäntöjen ja toimintatapojen kehittämisessä.

lehtorit Raija Marckanen ja Auli Pohjolainen Savonia-ammattikorkeakoulu

Jatkokoulutusta vaikeimmin vammaisille

Vaikeasti vammaisille ei ole riittävästi tarjolla peruskoulun jälkeistä koulutusta. Koulutustarpeeseen on käynnistymässä Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan vammaisalan toimijoiden sateenvarjohanke. Hankeyhteistyöllä tavoitellaan suurempaa vaikuttavuutta, yhteistä oppimista ja tiedon vaihtoa.

Kukin maakunta jättää tämän vuoden aikana hakemuksensa. Hankkeilla on yhteinen tavoite, mutta sisällöltään ne painottuvat hieman eri tavalla. Pohjois-Karjalan hakemuksessa keskitytään tukemaan vaikeimmin vammaisten siirtymistä toimintakeskuksiin toteuttamalla jatkokoulutusta yhdelle ryhmälle sekä

kehittämällä henkilökohtaisten ohjaajien ja toimintakeskusten henkilöstön tietotaitoa. Pohjois-Savon hankkeen tavoitteena on vaikeimmin vammaisten jatkokoulutuksen tukeminen kolmella opetusryhmällä. Etelä-Savon hankkeessa keskitytään vaikeimmin vammaisten jatkokoulutuksen oppimateriaalin kehittämiseen.

Varhaiskasvatukseen tavoitteellisuutta VASUlla

Varhaiskasvatussuunnitelmia on vietty eteenpäin ISO-alueella. Osassa kuntia työ on vasta käynnistymässä, mutta jo pitemmälläkin olevia kuntia on olemassa. Esimerkiksi Kajaanin suunnitelma on valmis vietäväksi edelleen päivähoitoyksikköjen työstettäväksi. Pitemmällä olevien kuntien kokemukset ovat arvokkaita työtä vasta-aloittaville. Vasutyössä keskeisessä roolissa ovat esimerkiksi Stakesin Vasu-Mentor -koulutuksessa olevat mentorit. Taustatukea työle antavat myös varhaiskasvatukseen liittyvät työryhmät, lääninhallitukset sekä ISON yksiköt.

Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa todettiin, että kerrankin (!) koulutus ja yhteis-

työn virittäminen osuu juuri tarpeeseen. Varhaiskasvatussuunnitelma mietityttää monessa kunnassa ja apua ja tukea siihen kaivataan. Pohjois-Karjalassa löytyi yhteensä neljä innokasta Vasu-Mentoria, jotka ovat osallistuneet Stakesin koulutukseen. Mentorit käynnistävät työparityöskentelyyn. Näin kukin mentori saa työnsä tueksi esimerkiksi koulutuksiin työparin toisesta seutukunnasta, ja oppi, osaaminen ja kokemukset leviävät parhaalla mahdollisella tavalla. Työ etenee kussakin kunnassa ja maakunnassa omaa tahtiaan. Jo alkuvaiheessa tärkeinä kysymyksinä on noussut esille vanhempien osallisuus varhaiskasvatussuunnitelman työstämiseen ja pitkäjänteinen tavoitteel-

linen työskentely kunnassa. Prosessin aikana kunta- tai seutukuntakohtaisissa päivissä luodaan työlle pohjaa. Meneillään olevat kehittämishankkeet ja verkostot kytketään mukaan yhteiseen työhön. Esimerkiksi Etelä-Savossa varhaiskasvatuksen ja varhaisen tuen työryhmä ottaa tehtäväkseen tukea, ohjata ja seurata VASUn etenemistä Etelä-Savon kunnissa. Toisaalta Pohjois-Savon VEP-työtä varten vuonna 2002 perustettu erityispäivähoidon moniammatillinen työryhmä jatkaa muutamilla uusilla jäsenillä täydennettynä toimintaansa ISON asian tuntijafoorumina ja tukee VASUn käytäntöön viemistä.

Lastensuojelua osaamiskeskusten yhteisenä työnä

Sosiaalialan osaamiskeskusten lastensuojelutoimijoiden teematapaaminen otsikolla Vaihtovirtaa verkostosta keräsi Kuopioon toukokuussa 2004 parikymmentä osallistujaa eri puolilta Suomea. Tilaisuuden tarkoituksena oli edistää toimijoiden tutustumista ja verkottumista sekä luoda katsaus osaamiskeskusten lastensuojelun kehittämistoimintaan.

Sosiaalialan kehittämisohjelman lastensuojeluosion valtakunnallinen koordinaattori Kristiina Laiho johdatti osallistujat pohtimaan, miten luoda jatkuvaa ja avointa vuoropuhelua valtakunnallisen ja alueellisen toiminnan välille. Osaamiskeskusten välittäjärooli on tässä merkittävä tekijä esimerkiksi luomalla ja ylläpitämällä alueellisia lastensuojelufoorumia ja työryhmiä.

Osaamiskeskusten lastensuojelutoimijoiden verkottuminen ja systemaattisen rakenteen luominen yhteistyölle koettiin tärkeäksi. Samanlaista toivetta ja yhteistyötä on viritelty aiemmin ikääntymisen kysymysten tiimoilta. Lastensuojelutoimijoiden yhteistyötä jatketaan syksyllä osaamiskeskusten päivillä Jyväskylässä järjestettävän teemaryhmän yhteydessä, jossa keskustellaan kehittämisohjelman lastensuojeluosion alahankkeen teeman mukaisesti. Seuraava lastensuojelutoimijoiden tapaaminen toteutetaan keväällä 2005 Helsingissä ruotsinkielisen osaamiskeskusten vastatessa tapahtuman järjestelyistä. Välitehtävänä jokainen osaamiskeskus kokoaa lyhyesti ne teemat ja hankkeet, jotka ovat työskentelyssä keskeisiä. ISO-alueen lastensuojeluhankkeita sekä muita sosiaalialan hankkeita koetaan ISON hankerekisteriin (<http://www.isonetti.net/hankerekisteri/default.asp>).

Osaamiskeskusten lastensuojelun toimijat kokoontuvat vuonna 2004 Kuopiossa ja Jyväskylässä.

ISON alku arvioitu innovatiiviseksi

ISON organisoituminen käynnistyi EU-rahoituksella v. 2001. Itä-Suomen tavoite 1 –ohjelman väliarvioinnissa ISON alkua arvioidaan varsin myönteisesti. Verkostoyhteistyötä käynnistettiin ja laajennettiin jo toimivien verkostojen pohjalta. Maakunnalliset ohjausryhmät ja VEP-ryhmät toimivat vahvoina tulevaisuuden linjaajina. ISO-työ nähdään arvioinnissa luovana toimintana, joka on synnyttänyt myös uudenlaista yhteistyötä paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden välillä.

ISO on arvioinnin mukaan toiminut pioneerina monella alueella ja antanut mallia ja hyvää vertailukohtaa muualla maassa tehtävään työhön. ISO on onnistunut tekemään sosiaalialaa näkyvämmäksi ja vahvistanut sosiaalialan kansallisia ja kansainvälisiä kehittämisverkostoja. Sosiaaliala on tullut osalliseksi moniin kehittämisfoorumeihin, joista se aikaisemmin puuttui. Arviointi ennustaa sosiaalialalle jatkossakin reipasta nousua kehittämisen kärkijoukkoihin.

Arviointi vahvistaa sen, että ISON toiminnassa keskeistä on vahvistaa paikallisia ja alueellisia yhteistyöverkostoja ja toimia rohkeasti ja luovasti tulevaisuutta rakentaen. Käitokset kaikille ISO-toimijoille panoksesta sosiaalialan kehittämiseksi!

Keväällä 2004 ISO-toimijoita kehittämispäivillä Katinkullassa Pekka Kortelainen (ylhäällä vas.), Janne Kankaanniemi, Riitta Hassinen (keskellä vas.), Merja Kämppi, Mali Soininen, Kyllikki Klemm, Marja-Leena Vuorinen, Mirja Junttila, Ritva Pääkkönen, Sari Riissanen (alhaalla vas.), Johanna Antikainen, Päivi Karttunen, Marjut Arola ja Arja Jämsén.

ISO-yhdistyksen vuosikokouksessa 28.4.2004 Pertti Markkanen (vas.), Antti Tervasmäki, Paavo Kaitokari, Elina Pajula ja Juha Hämäläinen.

ISO-yhdistys

ISON taustayhteisönä toimii Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry.

Yhdistyksen hallituksen jäseniä ovat peruspalvelujohtaja Erkki Asikainen Joensuusta, professori Juha Hämäläinen Kuopion yliopistosta, lääninsosiaalitarkastaja Kirsi Kaikko Joensuusta, sosiaalijohtaja Antti Tervasmäki Mikkelistä, sosiaalityön päällikkö Pertti Markkanen Kajaanista sekä kehittäispäällikkö Elina Pajula Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitosta. Hallituksen puheenjohtajana toimii sosiaali- ja terveysjohtaja Paavo Kaitokari Kuopiosta ja sihteerinä pt. tuntiopettaja Marja-Liisa Miettinen Kuopion yliopistosta.

Itä-Suomen sosiaalityöntekijäpäivät ja Kuopion yliopiston sosiaalityön koulutuksen 20-vuotisjuhla

18. - 19.11.2004
Kuopion yliopisto, Snellmania

Alustajina mm. filosofi Maija-Riitta Ollila ja dosentti Anneli Pohjola

Työryhmien teemat:

- ▶ Millaisia menetelmiä sosiaalityössä?
- ▶ Miten teknologia tukee vuorovaikutusta?
- ▶ Mikä merkitys arvioinnilla ja kehittämisellä on sosiaalityössä?
- ▶ Mistä löytyy käytännön ja teorian yhteys?
- ▶ Missä on sosiaalisen paikka sosiaalityössä?
- ▶ Huomaammeko sosiaalityön johtamisen mahdollisuudet?
- ▶ Voiko menneestä ammentaa sosiaalityön arkeen?

Päivien ohjelma ja ilmoittautumislomake: www.isonetti.net/ajankoht/ajankoht.htm

Itä-Suomen sosiaalityöntekijäpäivät on suunniteltu erityisesti käytännön sosiaalityössä työskenteleville.

Tule ja kohtaa kollegasi itäsuomalaisessa ilmapiirissä!

YHTEYSTIEDOT

ISO/Itä-Suomi, Kuopion toimipiste: Vuorikatu 27 C, 5.krs, 70100 Kuopio.

Ma. johtaja Sari Rissanen, puh. (017) 183 061, 044 718 7912, e-mail: sari.rissanen@kuopio.fi

Sihteeriasistentti Sirpa Blom, puh. (017) 183 063, 044 288 3230, e-mail: sirpa.blom@kuopio.fi

ISO/Pohjois-Savon yksikkö, Kuopion toimipiste: Vuorikatu 27 C, 5.krs, 70100 Kuopio.

Yksikön johtaja Johanna Antikainen, puh. (017) 183 064, 044 295 1055, e-mail: johanna.antikainen@kuopio.fi

ISO/Pohjois-Karjalan yksikkö, Joensuun toimipiste: Niskakatu 21, 80100 Joensuu.

Yksikön johtaja Arja Jämsén, puh. (013) 748 804, 044 279 5037, e-mail: arja.jamsen@jns.fi

ISO/Etelä-Savon yksikkö, Mikkelin toimipiste: Raviradantie 16, 50100 Mikkeli.

Yksikön johtaja Mali Soininen, puh. (015) 355 6683, 044 520 7109, e-mail: mali.soininen@mikkeli.ami.fi

ISO/Kainuun yksikkö, Kajaanin toimipiste: Seminaarinkatu 2, 87100 Kajaani.

Yksikön johtaja Ritva Pääkkönen, puh. (08) 613 1048, 044 279 0455, e-mail: ritva.paakkonen@kainuu.com

ISO-yhdistyksen puheenjohtaja: Paavo Kaitokari, puh. (017) 183 001, 050 595 3341, e-mail: paavo.kaitokari@kuopio.fi

ISO-yhdistyksen sihteeri: Marja-Liisa Miettinen, puh. (017) 162 661, 050 378 8022, e-mail: MarjaLiisa.Miettinen@uku.fi

Painopaikka: Kirjapaino Arsmat Oy, Kuopio 2004.